

2. BÖLÜM

TOPLUMSAL DEĞİŞME

A. TOPLUMSAL DEĞİŞME

1. Toplumsal Değişmenin Tanımı
2. Değişmeyle İlgili Temel Kavramlar
  - a. Gelişme, Evrim, İlerleme
  - b. İhtilâl, İnkılâp, İsyan
3. Toplumsal Değişmeyi Açıklayan Yaklaşımlar
  - a. Büyük Boy Kuramlar
  - b. Orta Boy Kuramlar
  - c. Küçük Boy Kuramlar
4. Toplumsal Değişmeyi Etkileyen Faktörler
  - a. Fizik Çevre
  - b. Bilim ve Teknoloji
  - c. Kitle İletişim Araçları
  - d. Kültür
  - e. Demografi
  - f. Ekonomi
5. Toplumsal Değişme Tipleri
  - a. Serbest Sosyal Değişmeler
  - b. Müdahale Yoluyla Sosyal Değişmeler
    1. Demokratik Plânlı Değişme
    2. Baskı Yoluyla Değişme

B. TOPLUMSAL GELİŞMENİN UNSURLARI

1. Ekonomik Büyüme
2. Orta Tabaka Genişlemesi
3. Toplumsal Bütünleşme

C. TOPLUMSAL ÇÖZÜLME VE NEDENLERİ

1. Toplumsal Çözülmenin Anlamı
2. Toplumsal Çözülmenin Nedenleri
  - a. İş Bölümü Yetersizliği
  - b. Örgütlenme Yetersizliği
  - c. Demokratik Kurumlaşma Yetersizliği
  - d. Millî Birlik Bilincinin Zayıflaması

D. TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL DEĞİŞME

1. Tanzimat Öncesi
2. Tanzimat Sonrası
3. Cumhuriyet Dönemi

BU BÖLÜMÜN AMAÇLARI

Bu bölümü çalıştıktan sonra,

- Toplumsal değişimin yapısını öğrenecek,
- Toplumsal değişimi etkileyen faktörlerin rollerini sayacak,
- Toplumsal değişim tiplerinin özelliklerini kavrayacak,
- Toplumsal gelişimin unsurlarını kavrayacak,
- Toplumsal çözülmenin nedenlerini sayacak,
- Türkiye’de toplumsal değişimi kavrayacaksınız.

BU BÖLÜME NASIL ÇALIŞMALIYIZ?

- Daha önceki bölümlerdeki önerileri tekrar okuyunuz.
- Bölümü okurken yeni kavramların altını çizerek ve notlar alarak çalışınız.
- Toplumsal değişimi etkileyen faktörlere örnekler veriniz.
- Toplumsal değişim tiplerini öğrenirken karşılaştırma yapmaya ya da bir tablo oluşturmaya çalışınız.
- Toplumsal gelişimin unsurlarını kavramaya çalışınız.

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Değişim, toplumsal değişim, gelişim, ilerleme ihtilâl, inkılâp ve evrim kavramlarını sözlüklerden araştırınız.
2. Yaşadığınız yerde son 5-6 yılda ne tür değişimler gerçekleşmiştir? Düşününüz.
3. Size göre, bir bireyin ve toplumun değişmemesi mümkün müdür? Düşününüz.
4. Tarih dersinde öğrendiğiniz bilgilerden de yararlanarak, Cumhuriyetimizin ilânından günümüze kadar ne tür önemli toplumsal değişimler olduğunu belirlemeye çalışınız.

A. TOPLUMSAL DEĞİŞME

Doğa, toplum ve insan sürekli bir değişim içindedir. Çağımızda, özellikle bilim ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte, daha yoğun toplumsal gelişmeler gözlemlemek mümkündür. Değişme, “belirli bir zaman süreci içinde herhangi bir şeyde gözlenen farklılaşmadır.”

1. Toplumsal Değişmenin Tanımı

Toplumsal değişme, “toplumda, toplumsal kurumlarda kısaca toplumsal hayatın her alanında zaman içerisinde meydana gelen değişimlerdir.” Sosyolojide toplumsal değişmeyi ifade etmek için kültürel değişme kavramı da kullanılır.

Toplumsal değişmenin genel özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Değişme doğal bir olgu ve zorunluluktur. Bütün toplumlar ve doğa değişim içindedir. Bu değişim sürekli dir.
- Toplumsal değişmenin hızı toplumdaki topluma farklılık gösterir.
- Toplumsal değişme, bütün toplumlar için kaçınılmaz ve evrensel bir olgudur.

2. Değişmeyle İlgili Temel Kavramlar

a. Gelişme, İlerleme, Evrim

Gelişme; belli bir alanda ortaya çıkan olumlu değişimleri ifade eder. Toplumsal gelişme, toplumsal hayatın her alanında büyümeyi ve genişlemeyi anlatmak için kullanılır. Örneğin; ekonomik büyüme ya da ekonomik gelişme kavramları bu anlamda kullanılır. Gelişme toplumda var olan yaşam koşullarının iyileşmesi olarak anlaşılır. Gelişme, birden çok alanda (teknolojide, bilimde, sanatta vb.) gerçekleşen ilerlemeleri de dile getirir.

İlerleme; daha iyiye ve mükemmele doğru olan bir değişmeyi dile getirir. İlerleme ile eskiye oranla daha iyi bir duruma geçilir. İlerlemenin gelişmeden farkı belli bir alandaki değişmeyi ifade etmesidir. Örneğin, bir toplumda belli bir dönemde iletişim teknolojisi alanında önemli bir ilerleme olabilir.

Evrim; zaman içinde yavaş yavaş, kendiliğinden oluşan daha iyiye, mükemmele doğru bir değişmeyi ifade eder. Örneğin; ilkel toplumdan tarım toplumuna, tarım toplumundanda sanayi toplumuna geçiş evrim olarak adlandırılır.

Toplumsal gelişme ve ilerleme görelidir, toplumdan topluma farklı değişme hızları görülür. Gelişme ve ilerleme, belli bir ölçüte göre ve bir hedefe doğru olan değişmelerdir. Toplumdaki ilerleme ve gelişmeler iyi, kötü ya da yavaş, hızlı gibi ifadelerle değerlendirilebilir. Gelişme, ilerleme ve evrim yoluyla insanın doğal ve toplumsal çevresine olan egemenliği artmaktadır.

b. İhtilâl, İnkılâp, İsyân

İhtilâl, inkılâp ve isyan kavramları değişmenin kendiliğinden değil, müdahale yoluyla ve belli bir yönde gerçekleştirilmesini ifade eder. Bu yollarla gerçekleşen değişimler siyasal bir içeriğe sahiptir. Başarılı olmaları toplumsal problemleri çözmelerine bağlıdır.

İhtilâl : Arapça kökenli bir sözcük olan ihtilâl, “kargaşa, düzensizlik, karışıklık ve köklü değişim” anlamlarına gelir. İhtilâl sonucunda tüm toplumsal düzende kapsamlı değişimler görülür. Çünkü ihtilâl, bir defada gerçekleşen iktidar değişikliğini sağlar.

İnkılâp (Devrim) : İnkılâp Arapça bir sözcüktür. İnkılâp, “daha iyi duruma getirmek için yapılan değişiklik, düzeltme ve iyileştirme” anlamına gelir. İnkılâplar, değişmeyi ileri yönde geliştirici ve yenilikçi bir işleve sahiptir. Cumhuriyet’imizin kuruluşundan sonra yapılan “yazı inkılâbı” ileri yönde bir değişmeyi ifade eder. Türkçe’de inkılâp kavramı yerine “devrim” sözcüğü de kullanılmaktadır. Devrim sözcüğünün bazen ihtilâl anlamında kullanıldığı görülür.

Atatürk, yapılan inkılâpların kökleşmesiyle ilgili olarak, 1923 yılında şunları söylemektedir. “Biliyorsunuz ki, Fransız büyük inkılâbı, hemen hemen yüz yıl devam etmiştir. Üç yılda esaslı bir inkılâbın bitebileceğini farz etmek hata olur.” Atatürk bir başka konuşmasında, Türk inkılâbının amacını şöyle açıklamıştır. “Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâbın amacı, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen çağdaş ve bütün anlam ve görünüşüyle uygar bir toplum hâline ulaştırmaktır. İnkılâbımızın ana ilkesi budur.”

İsyân: İsyân, her türden otoriteye “karşı gelme, baş kaldırma, ayaklanma” anlamlarına gelir. Sosyolojik anlamda isyan, toplumsal düzene ya da devlet gücüne karşı bir ayaklanmayı veya karşı gelmeyi dile getirir. İsyânlar genellikle toplumsal

adaletsizliklerin, baskıların, ekonomik çöküntülerin ve eşitsizliklerin olduğu yerde ortaya çıkar. Örneğin, M.Ö. 73 yılında Roma İmparatorluğunda *Spartakiüs* önderliğinde köleci toplumsal düzene karşı başlayan ancak başarısızlıkla sonuçlanan isyan, tarihte görülen önemli isyanlardan biridir.

3. Toplumsal Değişmeyi Açıklayan Yaklaşımlar

Değişmenin her toplumda kaçınılmaz bir süreç olduğunu artık biliyoruz. Bu değişmeyi sağlayan etkenler nelerdir? Bütün toplumlarda değişme aynı yönde mi olmaktadır?

Yukarıdaki sorulara verilen yanıtlardan, toplumsal değişimin nasıl gerçekleştiğini açıklamaya çalışan farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. **Yaklaşım**, bir sorunu ele alış, ona bakış biçimi anlamlarına gelir. Her yaklaşım kendi içinde tutarlı bir bütünlüğe sahiptir. Toplumun sürekli değişimini anlama ve açıklamaya yönelik bu yaklaşımlar “toplumsal değişme kuramları” olarak adlandırılır. Toplumsal değişme kuramlarını üç grupta inceleyebiliriz.

a. Büyük Boy Kuramlar

Büyük boy kuramcıları, toplumsal değişimin ilkelerinin bütün toplumlar için geçerli olduğunu savunurlar. Bu kuramın temsilcileri birbirinden farklı ölçütler kullanarak toplumları sınıflandırmışlardır. Onlara göre, toplumlar tarihsel süreçte çeşitli aşamalardan geçerek değişmiş ve bu değişme her zaman gelişme ve ilerleme yönünde olmuştur. Örneğin; İbn-i Haldun’a (1332-1406) göre toplumlar “bedevî” (göçebe) toplumdaki “hadarî” (yerleşik) topluma doğru bir gelişme gösterirler.

b. Orta Boy Kuramlar

Bu kuramlar, toplumların tümünü değil, bir toplumsal yapıyı oluşturan ögelerdeki değişimleri konu edinir. Orta boy kuramlar, bir toplumda daha çok 30-50 yıl gibi dönemler çerçevesinde ve belli yöndeki değişimleri konu edinir. Örneğin; ülkemizde çok partili yaşamın 40 yılı, plânlı ekonominin 25 yılı gibi belirli dönemlerdeki toplumsal değişimleri ele alır.

c. Küçük Boy Kuramlar

Küçük boy kuramlar, toplumsal gruplar ile grup içindeki bireyleri konu edinir. Örneğin; sanayileşme ile birlikte karmaşık kentleşme, yoğun göçler, işsizlik toplumsal sapmalar gibi olgular ortaya çıkmıştır. Sosyologlar bu olgular üzerinde yeni yaklaşımlar ortaya koymuştur.

4. Toplumsal Değişmeyi Etkileyen Faktörler

Toplumsal değişmeyi etkileyen çeşitli faktörler vardır. Bu faktörlerin başlıcaları fizik çevre, bilim ve teknoloji, kültür, demografi, ekonomi ve kitle iletişim araçlarıdır.

a. Fizik Çevre: Doğal ya da coğrafi çevre olarak da adlandırılan fizik çevre kültürel oluşumu, toplumsal yapılanmaları hatta insanların fiziksel farklılıklarını etkileyen faktörlerden biridir. Bir coğrafi bölgenin, hata bir ülkenin toplumsal değişmeye uğraması doğal çevrenin özellikleriyle yakından ilgilidir. Örneğin, büyük uygarlıklar verimli topraklar üzerinde kurulup gelişmiştir. Mezopotamya ve Mısır uygarlıkları gibi. Verimli tarım toprakların ve çeşitli maden kaynaklarının varlığı ekonomik zenginliğin artmasına neden olmuş, daha hızlı toplumsal gelişme ve ilerleme sağlanmıştır.

Aynı zamanda, doğal zenginliklerden yoksun kalmak toplumsal değişmeye neden olmaktadır. Örneğin, ormanların yok edilmesi, teknolojinin doğal dengeyi bozacak biçimde kullanılması, sel gibi doğal afetlerin olmasına, iç göçlere, bölgesel nüfusun azalmasına, ekonomik etkinliklerin azalmasına ve çevre kirliliğine yol açar.

• *Coğrafi çevrenin, toplumların değişimindeki olumlu ve olumsuz etkilerine örnekler veriniz?*

b. Bilim ve Teknoloji: İnsanlar, yaşadığı doğal çevreyi her dönemde kendi ihtiyaçlarına en iyi cevap verecek şekilde düzenlemeye çalışmışlardır. Bunun için öncelikle doğanın yasalarını bulmaya çalışmışlardır. Bu çaba bilimleri ortaya çıkarmıştır. Teknoloji, insanın doğaya egemen olmasını sağladığı gibi, insan ilişkilerini, normları, inançları, kurumları, fikirleri de etkileyip değiştirmiştir.

Değişimin itici gücü durumundaki teknoloji, bilimler sayesinde üretilmektedir. Bilimsel çalışmalara kaynak aktaran ülkeler bilimsel ve teknolojik alanlarda büyük ilerlemeler kaydetmektedirler. Doğa bilimleri neredeyse teknoloji üretiminin hizmetine sunulmuştur. Toplumsal değişmeler, teknolojiyi üreten ve kullanan ülkelerde gelişme ve ilerleme yönünde olmuştur.

Doğayı egemenliği altına alma hırsındaki insanlık, doğal çevresine büyük zararlar da vermektedir. Bu durum günümüzde bilim ve teknolojinin gelişimini tartışma konusu hâline getirmiştir.

Doğaya zarar veren teknolojinin olumsuz etkisi yine bilimsel çabalarla önenebilir. Bilimsel gelişmeler her geçen gün, teknolojinin daha akılcı kullanılmasını elverişli hâle getirmektedir.

Toplumsal gelişmeyi sağlayan teknoloji, aynı zamanda doğayı ve insanları olumsuz yönde etkilemektedir.

SOSYOLOJİ 2

c. Kitle İletişim Araçları

Kitle iletişim araçları da toplumsal değişmeyi hızlandıran temel etkenlerdendir. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bilgilerin, kültürel değerlerin, normların, duygu ve düşüncelerin kitle iletişim araçlarıyla akıl almaz bir hızla nasıl yayıldığını ve değiştiğini görüyoruz.

Bireyin toplumsallaşmasında kitle iletişim araçları, aile ve eğitim kurumları kadar etkilidir. Beğenilerin, ilgilerin oluşturulması, tüketim alışkanlıklarının yönlendirilmesi (moda ve reklâm yoluyla) kitle iletişim araçları aracılığıyla gerçekleşmektedir.

Kitle iletişim araçları yoluyla ulusal kültürler “bir örnekleşme”ye doğru gitmektedir. Farklı toplumların kültürel yapıları birbirine benzer hâle gelmiştir. Bilgi akışını sağlayan kitle iletişim araçlarının tek elde toplanarak, kültürel ve siyasal bir güç hâline gelmesi bugün tartışılır bir sorun olmuştur.

- *Kitle iletişim araçlarının bireylere sağladığı kalaylıklar nelerdir?*

d. Kültür

Toplumsal değişme sürecinde, maddî kültür öğelerindeki değişmeler zamanla maddî olmayan kültür öğelerini de değişime uğratmaktadır.

Kültürel farklılıklar ve kültürel etkileşimler hem toplumların kültürünün çeşitlenmesini hem de insanlığın ortak mirasının zenginleşmesini sağlar.

- *Kültürel alanda “bir örnekleşme” nasıl oluşmaktadır?*

e. Demografi (nüfus)

Demografi (nüfus bilimi); nüfusun sayısını ve yoğunluğunu, bölgesel ve sektörel dağılımını, niteliğini, nüfus artış hızını, nüfus hareketliliklerini ve nüfus ile ilgili diğer olay ve olguları inceleyen bir bilimdir.

Bir ülkede nüfusun artış hızı toplumsal değişmeyi olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir. Gelişmekte olan ülkelerde, ekonomik büyümenin önündeki engellerden biri hızlı nüfus artışıdır. Nüfusun bölgelere göre farklı hızlarda artışı ekonomik, kültürel ve toplumsal sorunlara neden olmaktadır.

Nüfusun, iç göçler yoluyla belirli bölgelerde veya kentlerde toplanması çarpık kentleşmeye neden olmaktadır.

Nüfusun niteliği (eğitim düzeyi, yaşlı, genç oranı gibi), toplumsal değişimleri olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir. Plânlı nüfus artışı bireylerin millî gelirden daha çok pay almasını sağlayan faktörlerden biridir. Hızlı ve dengesiz nüfus artışı ise ekonomik büyümeyi önlemekte, böylece bireylerin millî gelirden aldığı pay da azalmaktadır.

f. Ekonomi

Toplumsal değişmeyi etkileyen en önemli faktörlerden biri de ekonomidir. Ekonomik etkinlikler sonucu bilim ve teknoloji gelişmekte, kültürel öğeler zenginleşmekte, fiziksel çevre yeniden şekillendirilmektedir. Ekonomik gelişmenin hızlanması ya da yavaşlaması diğer faktörlerle birlikte toplumsal değişmelerin yönünü etkilemektedir. Ekonomik etkinlikler insanlığın tarihsel gelişim sürecinde, toplumsal değişmenin yönünü belirleyen en temel faktör olarak diğer bütün etkinliklerin kaynağı durumundadır.

Toplumun bütün kesimlerini ekonomik büyümenin nimetlerinden yararlandırmak, toplumsal değişmenin daha dengeli ve uyumlu olmasını sağlayacaktır.

Toplumsal değişme, çok etmenli faktörlerin, karşılıklı birbiriyle etkileşimi içinde gerçekleşir. Fakat her birinin etki dereceleri farklıdır. Toplumda sosyal ilişkiler, çıkar ilişkileri, üretim faaliyetleri, bilim ve teknolojideki gelişmeler, coğrafi olaylar, siyasal etkenler toplumsal değişmenin itici güçleridir.

- *Toplumsal değişmeyi etkileyen faktörler nelerdir?*
- *Hızlı nüfus artışının toplumsal değişme sürecinde ortaya çıkaracağı sorunlar nelerdir?*

5. Toplumsal Değişme Tipleri

Değişme, bütün toplumlar için geçerlidir. Değişmeyen bir toplumsal yapıdan ve kurumdan söz edemeyiz.

Genel olarak iki tip toplumsal değişme yolu vardır:

a. Serbest Sosyal Değişmeler

Serbest toplumsal değişmeler, toplumların kendiliğinden ve herhangi bir müdahale olmadan değişimini ifade eder. Plânlı, programlı olarak oluşturulmazlar. Bu değişimler, nüfus artışı, bilim ve teknoloji alanındaki yenilikler, üretim artışı gibi iç etkenler ya da yabancı bir kültürle temas gibi dış etkenlerle ortaya çıkar. Örneğin; farklı kültürlerle temas içinde olan diplomatlar, memurlar, gazeteciler, sanatçılar, öğrenciler, turistler serbest toplumsal değişmeye neden olurlar.

Günümüzde kitle iletişim araçlarındaki gelişmeler serbest toplumsal değişmeleri etkilemektedir. Bu tür değişmeler, özellikle kentlerde daha hızlıdır.

b. Müdahale Yoluyla Sosyal Değişmeler

Müdahale etmek, “zorlamak, yönlendirmek” anlamına gelir. Bilinçli, plânlı veya bir program çerçevesinde yapılan müdahalelerle toplumsal değişme gerçekleştirilir. Müdahale yoluyla toplumsal değişme iki yolla olur. Bunlar “demokratik plânlı değişme” ve “baskı yoluyla değiştirme”dir.

1. Demokratik Plânlı Değişme

Bir program çerçevesinde toplumsal hayata müdahâle edilerek yapılan değişmelerdir. Değişmenin istenilen yönde ve belirli bir sürede gerçekleştirilmesi plân ve programlar aracılığıyla yapılır. Örneğin, siyasî partiler hazırladıkları toplumsal değişme programlarını halka sunarak siyasî iktidara aday olurlar.

Demokratik yollarla değişme, şiddeti ve terörü içermez. Evrensel hukuk normları çerçevesinde gerçekleştirilen “değişmeler” demokratik bir içeriğe sahiptir. Bir plân ve program çerçevesinde yapılan değişmeler, toplumun çeşitli kesimleri tarafından farklı yönde tepki ve eleştirilere neden olur.

Ülkemizde 1961 yılında Devlet Plânlama Teşkilâtı kurulmuştur. Böylece ülkemizde toplumsal değişme projeleri kurumsal ve bilimsel düzeyde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Devlet Plânlama Teşkilâtı, kalkınma plânları hazırlayarak, hükûmetlerin uygulamalarına sunmakta, kalkınma projelerinin ve yatırımların toplum yararına olmasını sağlamaktadır.

2. Baskı Yolu ile Değiştirme

Baskı yoluyla değiştirme, tek bir karar mekanizmasının (bir liderin, grubun veya bir devlet organının) hazırladığı plân ve programların uygulanması ile gerçekleşir.

Bu yolla gerçekleştirilen toplumsal değiştirmelerde toplumun bütün kesimlerinin onayının alınmaması birtakım zorluklara yol açar.

Baskı yoluyla değiştirme toplumun kendi iç dinamikleri tarafından uygulandığı gibi, dış etkiler tarafından da uygulanabilmektedir.

Kültürel, sosyal, ekonomik ve siyasal değişmelerin, ülkelerin kendi iç dinamikleriyle ve demokratik yollarla gerçekleşmesi tüm toplumların temel hedefidir.

- *Serbest toplumsal değişme ile müdahâle yoluyla toplumsal değişme arasındaki fark nedir?*
- *Demokratik plânlı değişme ile baskı yolu ile değiştirme arasındaki fark nedir? Örnekler veriniz.*

ÖZET

Evrende olduğu gibi kalan, yani değişmeyen hiç bir şey yoktur. Ancak değişmeye rağmen doğada toplumda bir düzen ve süreklilik söz konusudur.

Toplumsal değişme, evrim, gelişme, ilerleme niteliğinde olduğu gibi; ihtilâl, inkılâp ve isyan biçiminde de gerçekleşebilir.

Toplumsal değişme olgusunu açıklayan çeşitli yaklaşmılar vardır. Bu yaklaşımlar toplumsal değişme kuramları olarak adlandırılmaktadır. Bu kuramlar, büyük boy, orta boy ve küçük boy kurumlar olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır.

Toplumsal değişmeyi etkileyen başlıca faktörler fiziki çevre, bilim ve teknoloji, kitle iletişim araçları, kültür, nüfus ve ekonomidir.

Toplumsal değişme, kendiliğinden ya da serbest değişmeler biçimde ortaya çıkabildiği gibi, müdahale yoluyla da olabilmektedir. Müdahale yoluyla gerçekleşen toplumsal değişmeler demokratik ya da baskıcı olabilmektedir.

B. TOPLUMSAL GELİŞMENİN UNSURLARI

Toplumsal gelişme çok yönlü, olumlu ve ileriye doğru bir değişmeyi anlatır.

Toplumsal gelişme, bir toplumda ekonomik, sosyal ve kültürel düzeyin yükselmesini ifade eder.

Toplumsal gelişme, önceleri daha çok ekonomik büyüme olarak değerlendirilmekteydi. Günümüzde toplumsal gelişme, ekonomik büyüme ile birlikte toplumsal ve kültürel gelişmeyi de kapsar.

Toplumsal gelişmenin başlıca göstergeleri ekonomik büyüme, orta tabakanın genişlemesi ve toplumsal bütünleşmedir. Bu unsurlar tek başına değil, hep birlikte gerçekleştiği zaman toplumsal gelişmeden söz edebiliriz.

1. Ekonomik Büyüme

Ekonomik büyüme, bütün dünyada toplumların ya da ülkelerin başta gelen temel amacıdır. Emelin nitelikli hâle getirilmesi, sermaye birikiminin artırılması, yaratılan ekonomik değerlerin toplumun bütün üyelerine üretime katkısı oranında ve dengeli biçimde bölüşümünün sağlanması, kişi başına düşen milli gelirin artırılması ekonomik büyümenin göstergeleridir.

Kişi başına düşen milli gelir, bir ülkede bir yılda üretilen mal ve hizmetlerden elde edilen toplam parasal değerın toplam nüfusa bölünmesi sonucu ortaya çıkar. Ekonomik büyümeyi en iyi yıllık ve aylık ekonomi istatistikleri yansıtır. İstatistikler aracılığıyla ekonomideki gelişim hakkında bilgi elde edilip, geleceğe dönük kalkınma plânları hazırlanır. İstatistikler, milli gelirdeki artış, enflasyon, iç ve dış borç, istihdam, işsizlik, milli gelirden çeşitli toplumsal grupların aldıkları pay gibi dönemin ekonomik gelişmesi hakkında bilgiler verir.

Hane Halkı Yüzdeleri		Yıllara Göre Grupların Gelir Dağılımı (%)			
Gruplar	%	1963	1973	1986	1994
1. Grup	20	4.5	3.5	3.9	4.9
2. Grup	20	8.5	11.5	8.4	8.6
3. Grup	20	11.5	14.4	12.6	12.6
4. Grup	20	18.5	18.7	19.2	19
5. Grup	20	57	52.2	55.9	54.9

Kaynak: DİE Yıllıkları

Ülke nüfusu 5 ayrı yüzdeye ayrılmış ve bu grupların yaratılan ekonomik değerlerin yüzde kaçını aldığı gösterilmiştir.

- *Toplumsal gelişme ne anlama gelir? Temel unsurları nelerdir?*
- *Ekonomik büyümenin temel göstergeleri nelerdir?*

2. Orta Tabaka Genişlemesi

Toplumsal gelişmenin diğer bir göstergesi ise orta tabakanın genişlemesidir. Günümüz toplumlarında orta tabakanın genişlemesi toplumsal gelişmenin hem sonucu hem de bir göstergesidir.

Toplumsal tabakaların üst, orta ve alt olmak üzere çeşitlerini öğrenmiştik. Sanayi devrimi ve demokratik yönetimlerin ortaya çıkması ile “yarı kapalı tabakalaşma”dan “açık sınıf tabakalaşması”na geçildiğini belirtmiştik. Ayrıca gelişmiş toplumlarda, toplumun refah seviyesinin en önemli göstergelerinden birinin orta tabakanın sayıca artmış ya da genişlemiş olduğunu vurgulamıştık.

Toplumsal tabakalar, millî gelirden alınan paya göre genişler ya da daralır. Millî gelirin bölüşümü sonucunda toplumsal tabakalarda gerçekleşen “daralma” ya da “genişleme” toplumsal değişimin ne yönde (gelişme ya da gerileme) olduğunun temel ölçütüdür.

Devlet, orta tabakanın genişletilmesini nasıl sağlar? Ekonomik büyümeye paralel olarak, adil vergi politikalarının uygulaması ile birlikte, eğitim ve sağlık hizmetlerinin eşit ve kaliteli verilmesiyle orta tabakayı oluşturan bireylerin sayıca artması ve ekonomik yönden güçlü olmaları sağlanır.

Sosyal devlet anlayışı, bireylerinin ekonomik olanaklardan en geniş ölçüde yararlanmaları için gerekli düzenlemeler yapılmasını gerektirir. Sosyal güvenlik kurumlarının kapsamını genişletir ve toplumdaki tüm bireylerin sosyal güvenlik

kapsamına alınması sağlanır. Örneğin, sağlık, ihtiyarlık ve işsizlik sigortası oluşturulur. Eğitimin süresi ve kalitesi artırılır, nitelikli iş gücü yetiştirilir. Kooperatifler, meslek odaları ve sendikalar gibi kurumların etkinlikleri engellenmez. Meslekî oda ve birlikler, dernekler, sendikalar gibi sivil toplum kuruluşları, kamuoyu oluşturarak çalışma yaşamı ile ilgili yeni düzenlemelerin yapılmasını sağlarlar.

• *Devlet, orta tabakanın genişlemesini nasıl sağlar? Bunun amacı nedir?*

3. Toplumsal Bütünleşme

Toplumsal bütünleşme, “toplumu meydana getiren farklı maddî ve manevî unsurların uyumlu ve dinamik bir bütün oluşturacak şekilde birbirini tamamlamasıdır.”

Toplumsal bütünleşme, toplumsal birliğin ve işleyişin sürdürülmesi amacını taşır. Toplumsal bütünleşmenin sağlandığı toplumlarda çatışma ve sürtüşmeler en alt düzeye iner. Toplumsal bütünleşme için orta tabakanın genişlemesi gerekir. Ters durumda alt ve üst tabakalar arasındaki uçurum genişleyerek, toplumsal huzursuzluklar ortaya çıkacaktır. Bu durum, toplumsal bütünleşmeyi olumsuz yönde etkileyecektir. Toplumsal gelişme unsurları olan ekonomik büyüme ve orta tabakanın genişlemesi toplumsal bütünleşmeyi sağlar. Bunlardan birinin eksikliği ya da yetersizliği toplumsal bütünleşmeyi olumsuz yönde etkiler.

Toplumsal bütünleşme, işlevsel bütünleşme ve manevî değerler etrafında bütünleşme ile sağlanır.

a. İşlevsel (fonksiyonel) Bütünleşme

Bir toplumda farklı grup, kurum ve örgütlerin birbirini tamamlayarak işleyen bir bütün oluşturmaya işlevsel bütünleşme denir.

Sosyolojinin öncülerinden Emil Durkheim (Emil Dukhaym, 1858-1917), bir toplumda bütünleşme için iki çeşit dayanışmanın olması gerektiğini savunur. Bunlar, mekanik ve organik dayanışmadır. Mekanik dayanışma, yüz yüze ilişkilerin ve basit iş bölümünün olduğu toplumlarda görülür. Organik dayanışma ise farklılaşmış ve uzmanlaşmış iş bölümünün olduğu toplumlarda ortaya çıkar. Günümüz toplumları iş bölümünde uzmanlaşmanın arttığı, ikincil ilişkilerin egemen olduğu, kentleşmenin arttığı organik dayanışmaya doğru gitmektedir. İş bölümünden kaynaklanan dayanışma işlevsel bütünleşmenin önemli bir yanını oluşturur.

b. Manevî Değerler Etrafında Bütünleşme

Manevî değerler etrafında bütünleşmede manevî kültür öğeleri birleştirici ve pekiştirici rol oynar. Bu bütünleşme millî ve manevî değerler etrafında birleşilerek tamamlanır. Bir başka deyişle insanların sadece iş bölümüne dayalı olarak bütünleşmeleri yeterli değildir. Aynı zamanda, manevî değerler etrafında da bir araya gelmesi gerekir.

Manevî değerler etrafında bütünleşme ile toplumsal bütünleşme süreci tamamlanır. İşlevsel anlamda bir makineye veya bir organizmaya benzetilen toplumun ruhunu manevî değerler oluşturur. Bir toplumu kendisi yapan, kendine özgü kılan, diğer toplumlardan ayıran manevî değerleridir.

Görülüyor ki toplumsal bütünleşme bir yandan fonksiyonel bütünleşmenin, öte yandan manevî değerler etrafında bütünleşmenin sonucunda meydana gelmektedir.

Atatürkçü Düşüncede Toplumsal Dayanışma

Atatürk'ün "Milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır." (1919) sözü, toplumsal dayanışma ile ülkelerin millî değerlerini ve varlığını koruyabileceklerinin en açık ifadesidir. Atatürk'ün önderliğindeki Kurtuluş Savaşı'yla bağımsızlığını tekrar elde eden Anadolu halkı, devrimler ile köklü toplumsal değişimler gerçekleştirmiştir.

Atatürk, toplumsal ilerleme için gerekli olan devrimleri halkla birlikte gerçekleştirmiştir. Toplumsal gelişme, ancak toplumsal dayanışma ile gerçekleştirilir. Atatürk bu dayanışmayı çok iyi sağlamıştır. Atatürk, toplumun kalkınıp gelişmesinin toplumsal dayanışmayla olabileceğini şu sözleriyle vurgulamıştır: "Bütün milletin samimî olarak birlikte ve dayanışma içinde bulunması zorunludur. Toplumun esenliği ve mutluluğu bundadır."

- *Toplumsal bütünleşme ne anlama gelmektedir?*
- *Toplumsal bütünleşme için neler gereklidir?*

C. TOPLUMSAL ÇÖZÜLME VE NEDENLERİ

1. Toplumsal Çözülmenin Anlamı

Toplumsal çözülme en basit açıklamayla toplumsal bütünleşmenin gerçekleşmemesidir. Toplumsal çözülme, toplumda istenmeyen bir durumu anlatır.

Toplumsal çözülme, "bir toplumda maddî ve manevî kültür öğelerinin bir araya gelerek işleyen bir bütün oluşturacak biçimde birbirlerini tamamlayamamasıdır."

Çözülme sonucu toplumun unsurları (kurumlar, toplumsal grup ve tabakalar) arasındaki bağlantı zayıflar. Bu unsurlar görevini yapamaz duruma düşer. Gelişme yavaşlar, toplumsal sorunlar artar. Toplumun varlığını sürdürmesi tehlikeye girer.

2. Toplumsal Çözülmenin Nedenleri

a. İş Bölümü Yetersizliği

En basit iş bölümü cinsiyete ve yaşa dayalı iş bölümüdür. Zamanla ihtiyaçların ve çeşitlerinin çoğalması, bireysel yeteneklerin farklılığı zanaatları doğurmuş ve meslekî iş bölümü ortaya çıkmıştır. Sanayileşme ile birlikte ise teknik iş bölümü oluşmuştur.

İş bölümü toplumda dayanışmayı güçlendirir. Ancak zaman zaman iş bölümünün yeterince gelişmemiş olması toplumsal çözülmenin önde gelen nedenlerinden birini oluşturur. Bu durum daha çok sanayi ve ticaret alanında yaşanır. Ekonomik büyümeye rağmen bölüşüm üretime katılan unsurlar arasında adil yapılmıyorsa, özellikle emek ve sermaye sahipleri arasında gerilime ve toplumsal çözülmeye neden olur.

İş bölümü sonucu bireyler üzerine aldıkları sorumlulukları yerine getirmezlerse toplumda birtakım çözülme ve çatışmalar ortaya çıkar. İş bölümü yetersizliği bireylerin eğitimlerine uygun mesleklerde çalışamamalarına ve toplumsal çözülmelere yol açmaktadır.

• *Toplumsal çözülme ne anlama gelir?*

b. Örgütlenme Yetersizliği

Örgüt, “belli bir amacı gerçekleştirilmeye yönelik olarak kurulmuş, bir arada çalışan insan birliğidir.”

Bireyler, ihtiyaçlarını gidermek için tek başlarına yeterli olamazlar. Bu anlamıyla toplumsal ve ekonomik örgütler, insanın yaşamını sürürmesi açısından zorunludur.

Örgütlerde iş bölümü kaçınılmazdır. Bu iş bölümünde, bireyler ya da gruplar arasında eşgüdüm ve uyum sağlanmaya çalışılır. Bu uyum sağlanamazsa, örgüt amaçlarına ulaşamaz ve birtakım toplumsal sorunlar doğar. Bu nedenle günümüzün toplumlarında, siyasî partiler, sendikalar, üniversiteler, dernekler, büyük işletmeler, okullar arasında ve bu örgütlerin kendi içinde sürekli bir iş birliği vardır. Aksi takdirde amaca ulaşmada birtakım sorunlar doğacaktır.

Yukarıda saydığımız örgütlerin yeterince gelişmemiş olması çeşitli toplumsal sorunlara neden olacaktır. Bu nedenle, toplumsal çözülmeyi azaltabilmek için bu tür örgütlerin geliştirilmesi ve aralarındaki uyumun sağlanması önemlidir.

c. Demokratik Kurumlaşma Yetersizliği

Demokrasi, aralarında hiçbir ayırım gözetmeksizin, bütün vatandaşların yönetime katılmasını ifade eder. Halkın demokrasilerde yönetime katılımı doğrudan ya da temsili biçimde olabilir.

Demokratik yönetimlerde bireylerin görevleri sadece oy vermekten ibaret değildir. Oy verme yoluyla kendi temsilcilerini seçen toplum üyeleri, aynı zamanda seçtiği temsilcileri denetleme ve gerektiğinde ona verdiği yetkiyi geri alma hakkına sahiptir. O hâlde, bu denetleme nasıl gerçekleştirilecektir?

Denetleme siyasî partiler, kitle iletişim araçları, sendikalar, dernekler gibi sivil toplum örgütleriyle gerçekleştirilir. Bireyler, bu örgütler aracılığıyla taleplerini ve önerilerini ortaya koyarlar. Öte yandan, demokratik kurumlaşma yetersiz ya da işlevsiz ise, bireyler isteklerini yöneticilere aktaramazlar. Böyle bir toplumda ise çözülmeye uygun bir zemin oluşur. Çünkü bireyler, kendi taleplerinin gerçekleştirilmesi amacıyla başka yollara yönelebilirler. Bu ise çeşitli toplumsal kesimler arasında gerilimlerin, uyumsuzlukların doğmasına neden olur. Toplumsal çözümlenin zemini oluşur.

O hâlde, toplumsal daha sağlıklı ve uyumlu sürdürülebilmesi açısından demokratik kurumların geliştirilmesi zorunludur. Aynı zamanda bireylerin demokrasi bilinci geliştirilmelidir. Bu ise siyasal, ekonomik, toplumsal yönden yeni düzenlemelere gidilmesini ve demokratik kurumlaşmayı gerektirir. Örneğin; zorunlu eğitim süresinin uzatılması, vatandaşlık ve insan hakları eğitiminin yaygınlaşması demokrasi bilincini artıracaktır.

d. Millî Birlik Bilincinin Zayıflaması

Millî birlik, toplumsal bütünlüğün sağlanabilmesi açısından zorunludur. Millî birlik bilincinin zayıflaması toplumsal çözümlere neden olmaktadır. Millî birlik bilincinin zayıflamasının en önemli nedenlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Toplumsal iş bölümünün ve gelir dağılımının adaletli gerçekleşmemesi.
- Yeni koşullara ve değişmelere uygun toplumsal kurumların ve normların geliştirilmemesi.
- Kültürel öğelerin, özellikle dilin yozlaşması, yabancı dillerin olumsuz etkisinin artması.
- Aydınların, toplumsal sorunlar ve çözüm yolları hakkında duyarsız kalması ve topluma yabancılaşmaları.

Millî birlik bilincinin bulunduğu toplumlarda toplumsal çatışmalar ve çelişkiler en aza inecektir.

- *Toplumsal çözülmenin nedenleri nelerdir?*

Toplumsal Çözülme ve Kültürel Gecikme İlişkisi

Toplumsal çözülme, kültürel gecikme kavramı ile de açıklanabilir. Kültür konusunda da belirttiğimiz gibi kültürel gecikme, “kültürün manevî öğelerinin maddî öğelerine göre daha geç değişmesi” sonucu ortaya çıkar. Kültürel gecikme oranındaki artış toplumsal çözülme hızlandırır. Bir toplumda maddî kültür öğelerinin üretimi ve çeşitliliğinin artması manevî kültür öğelerinde düzenlemeleri gerektirir. Örneğin yeni normlar oluşturulur. Kültürün maddî yanı ile manevî yanı arasındaki uyumlu gelişme toplumsal gelişmeyi hızlandırır.

- *İş bölümü yetersizliği ne tür toplumsal sorunlara yol açar?*
- *Millî birlik bilincinin zayıflamasının en önemli nedenleri nelerdir?*

D. TÜRKİYE’DE TOPLUMSAL DEĞİŞME

Türkiye’de toplumsal değişme sürecini Tanzimat öncesi, Tanzimat sonrası ve Cumhuriyet dönemi olmak üzere üç dönemde inceleyebiliriz.

1. Tanzimat Öncesi

Osmanlı devleti o dönemin bütün devletleri gibi tarıma dayalı bir toplumsal yapıya sahipti. Osmanlı devleti yükselme döneminde dünya ticaret yollarının merkezindeydi. Aynı zamanda fetihler yoluyla toprak kazanımları elde ediyor, bu durum ekonomik büyümeyi sağlıyordu.

Batı Avrupa; matbanın yaygın kullanımı, Rönesans ve reform hareketleri, coğrafi keşifler, aydınlanma düşüncesi ve sanayi devrimi sonucunda, Osmanlı devleti karşısında büyük bir üstünlük sağlamıştır. Osmanlı devleti ise Batı’daki bu gelişmelere ayak uyduramamış; örneğin, matbayı 300 yıla yakın bir süre yasaklamıştır. Merkezi otorite, var olan toplumsal ve ekonomik yapıyı aynen korumayı sürdürdü. Ekonomik ve toplumsal gelişmeler iyice duraksadı. Toplumsal çözümler baş gösterdi.

Sultan II. Mahmut döneminde yapılan “Islahat Hareketleri”, toplumsal çözülmeden kurtulma çabalarıdır. Bu padişahın ilköğretimi herkes için zorunlu kılması (1824), yeniçeri ocağını kaldırması (1826) ıslahatların ya da yenileşmelerin yolunu açtı. Nüfus sayımı yapıldı, posta örgütü kuruldu, harbiye ve tıbbiye okulları açıldı.

2. Tanzimat Sonrası

Toplumsal yapının çözülüp dağılmasını önlemek amacıyla gerçekleştirilen ve “batılılaşma” olarak adlandırılan çabalarının hız kazandığı dönem Tanzimat Fermanı (1839)’nın yayınlanmasıyla başlamıştır. Tanzimat hareketi 1839-1876 yılları arasında kapsar. Bu fermanla, yeni bir hukuk, eğitim ve idarî sistemin uygulanacağı belirtilmiştir. Örneğin, padişahın yetkileri sınırlandırılmış, yargının üstünlüğü tanınmış, hangi dine sahip olunursa olunsun yasalar önünde tüm halkın eşit haklara sahip olacağı ilân edilmiştir.

1876 yılında “Kanun-ı Esasî” (Anayasa) ilân edildi. 1877 de meclis açıldı. Böylelikle padişah ile meclisin ülkeyi birlikte yönetme ilkesine dayanan Meşrutiyet dönemi başladı. Ancak Sultan II. Abdülhamid 1878’de meclisi dağıttı, anayasayı yürürlükten kaldırdı. Otuz yıllık bir baskı döneminden sonra bazı subayların Manastır ve Selânik kentlerinde ayaklanmaları üzerine 1908 de II. Abdülhamid anayasayı yeniden yürürlüğe koymak zorunda kaldı. Böylece II. Meşrutiyet olarak adlandırılan dönem başladı. Ancak, Tanzimat dönemindeki bu gelişmeler de toplumsal yapı ve kurumlarda çağın gereklerine uygun köklü değişiklikler getirememiştir. Ayrıca Balkan savaşları, ekonomik yönden dışa bağımlılık Osmanlı toplum yapısında çözülmeyle gittikçe artırmıştır.

Son olarak Mondros Mütarekesiyle Osmanlı devleti I. Dünya Savaşı’ndan (1914-1918) yenik çıkmış ve ülke işgal edilmeye başlanmıştır.

• *Osmanlı devletinde Tanzimat döneminde toplumsal gerilemeyi ve toplumsal çözülmeyle önlemek için ne tür yenileşmeler yapılmıştır?*

3. Cumhuriyet Dönemi

Osmanlı Devleti, 19. yüzyıldan başlayarak Kurtuluş Savaşı’na kadar geçen sürede büyük ölçüde ekonomik bağımsızlığını da yitirmiştir. Toplumsal hayatın her alanında tam bir çözüme yaşayan imparatorluğun yıkıntılarında yeni bir devlet kurulmuştur. 1919 yılında Mustafa Kemal Atatürk’ün önderliğinde başlayan “Ulusal Kurtuluş Savaşı” bir devrim niteliğindeki sonuçlara yol açmış ve Türkiye Cumhuriyeti (1923) kurulmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti’nden bütünüyle çökmüş ekonomi ile yozlaşmış ve işlevini yitirmiş toplumsal kurumları devralmıştır. Bu nedenle, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluşu ile birlikte başlayan devrimler siyasi ve ekonomik yönden bağımsız, çağdaş bir devlet ve toplum oluşturma amacına yönelik olarak gerçekleştirilmiştir.

Atatürk şöyle diyordu: “Türk milletini son yüzyıllarda geri bıraktırmış olan kurumları yıkarak yerlerine milletin en yüksek uygarlık gereklerine uygun olarak ilerlemesini sağlayacak yeni kurumları koymak gereklidir.”

Bu amaç doğrultusunda yapılan başlıca devrimler şunlardır:

• 3 Mart 1924 yılında Halifelik kaldırıldı. Halifeliğin, ulusal bir devlet yapısında artık yeri kalmamıştı. Çünkü yeni toplum, ümmet temeline değil millet temeline dayanıyordu. Yine aynı tarihte Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim ve öğretimin birleştirilmesi kararlaştırıldı. Bilimsel ve lâik eğitim, özellikle bu değişim ile başlamıştır.

• 17 Şubat 1926 tarihinde, Madenî Kanun kabul edildi. Bu yasa, özellikle evlilik ve aile ilişkilerinde, kadınlara bazı haklar getirmiştir.

• 25 Kasım 1925 yılında, giyimde çağdaşlaşmanın simgesi olan Şapka Kanunu çıkarılmıştır.

• 21 Haziran 1934 yılında, Soyadı Kanunu çıkarılarak, “Paşa”, “Bey” gibi unvanlar kaldırılmıştır.

• 1 Kasım 1928 yılında Türk Harfleri Hakkındaki Kanun kabul edilerek, Arapça harfler yerine Latin harfleri kullanılmış ve rakamlar değiştirilmiştir. Türk dilinin geliştirilmesi açısından, yeni harflerin kabulü önemli bir gelişmedir.

• Yeni devletin ekonomi politikası 18 Şubat 1923'te yapılan İzmir İktisat Kongresi ile belirlenmeye çalışılmıştır. 1923-1929 yılları arasında liberal nitelikli politikalar uygulanmıştır. Başarıya ulaşamayan bu politikadan vazgeçilmiş, 1931 yılında devletçilik ilkesi benimsenmiştir. 1933'te ilk Beş Yıllık Kalkınma Plânı uygulanmaya konulmuştur. Devlet birtakım ekonomik yatırımlara girişmiştir. Aynı zamanda bu alanda yapılan bireysel çabalar da desteklenmeye başlanmıştır. Sümerbank (1933), Etibank (1935) gibi kamu kuruluşları aracılığıyla önemli yatırımlar yapılmıştır. Örneğin; Uşak Şeker Fabrikası, Karabük Demir Çelik Fabrikası, Cumhuriyet döneminde devlet tarafından yapılmış önemli yatırımlardır.

Türkiye, 1939 yılında çıkan İkinci Dünya Savaşı'na girmemekle birlikte bu savaştan olumsuz yönde etkilenmiştir. 1945'te savaşın bitmesinin hemen ardından 1946 yılında çok partili sisteme geçilmiştir. 1950 seçimlerinde yeni bir parti olan Demokrat Parti iktidara gelmiştir.

1950'lerde özellikle tarımda makineleşme ile üretim artışı sağlanmış, hızlı ekonomik büyüme gerçekleştirilmiştir. Bazı ülkelerden alınan krediler ile de çeşitli yatırımlar yapılmıştır.

Ancak, dışa bağımlılığı artıran bu gelişmeler sonucunda; oluşan ekonomik ve toplumsal sorunlar siyasal bunalıma da neden olmuştur. Bunun sonucu olarak, 27 Mayıs 1960'da ordu yönetime el koymuştur. 1961 yılında, temel hak ve özgürlüklere

önem veren, çağdaş bir Anayasa hazırlanarak halk oylaması (referandum) yoluyla kabul edilmiştir. Bu anayasa ile hem devletin örgütlenişi daha demokratik ve çağdaş bir nitelik kazanmış hem de farklı kesimlerin toplumsal, ekonomik ve siyasal alanda etkili olmaları sağlanmıştır. Bu ise toplumsal değişmeyi hızlandırmıştır.

Özellikle 1974'te petrol fiyatlarının yükselmesi ve üretim fazlalığı dünya ekonomik bunalımına neden olmuştur. Gelişmekte olan ülkeler grubunda olan ülkemiz de bu durumdan etkilenmiştir. 12 Eylül 1980'de ordu yönetime el koymuş, çok köklü ekonomik ve siyasal kararlar alınmıştır. Yeni bir anayasa hazırlanarak halk oylamasıyla kabul edilmiş, 1983'te genel seçimlere gidilmiştir.

1980'lerde "serbest pazar ekonomisi"nin gereği olan ithalat ve ihracat serbest bırakılmıştır. Ayrıca "Kamu İktisadi Teşebbüsleri" (KİT)'nin özelleştirilmesi kararı alınmıştır. Özelleştirme, sosyal ve siyasal alanda demokratikleşme isteklerini artırmaktadır. Demokratikleşme yoluyla toplumsal hayatın her alanında eşit ve adaletli bir gelişmenin yolu açılmaya çalışılmaktadır.

Özetle, ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda sürekli gelişmeye ihtiyaç vardır. Dünyadaki demokratik ve çağdaş ülkeler arasında yerimizi alabilmenin koşulları bu gelişme ve değişimlerden geçmektedir.

• *Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan önce ve sonra yapılan başlıca devrimler nelerdir?*

ÖZET

Toplumsal gelişme çok yönlü ve ileriye doğru bir toplumsal değişmeyi anlatır. Toplumsal gelişmenin başlıca göstergeleri ekonomik büyüme, orta tabakanın genişlemesi ve toplumsal bütünleşmedir.

Toplumsal çözülme, toplumsal bütünleşmenin gerçekleşmemesi sonucunda oluşan toplumsal bir olgudur. Toplumsal çözülmenin temel nedenleri ise şunlardır: İş bölümü yetersizliği, örgütlenme yetersizliği, demokratik kurumlaşma yetersizliği ve millî birlik bilincinin zayıflamasıdır.

Türkiye'de toplumsal değişme süreci Tanzimat Öncesi, Tanzimat sonrası ve Cumhuriyet dönemi olmak üzere üç grupta ele alınabilir.

TEST 2

1. Aşağıdaki kavramların hangisi olumsuz, istenmeyen bir toplumsal değişmeyi de içerir?

A. Evrim	B. İlerleme
C. Gelişme	D. Değişme
2. Aşağıdaki kavramların hangisinde, siyasî iktidara karşı girişilen şiddet hareketleriyle toplumsal değişme gerçekleştirilir?

A. Gelişme	B. Devrim
C. İhtilâl	D. İlerleme
3. Toplumların uzun bir süreç içerisinde göçebelikten yerleşik hayata geçmesini en doğru anlatan terim hangisidir?

A. İsyân	B. Evrim
C. Devrim	D. İlerleme
4. Mısır ve Mezopotamya'nın dünyada ilk defa yerleşik hayata geçilen bölgeler içinde yer alması hangi faktörün toplumsal değişmeye etkisini gösterir?

A. Kültür	B. Fizikî çevre
C. Teknoloji	D. Demografi
5. Aşağıdakilerden hangisi demokratik değişme kapsamında yer **almaz**?

A. Serbest toplumsal değişme
B. Baskı yoluyla değiştirme
C. Seçim yoluyla değişme
D. Teknolojik yenilikler yoluyla değişme
6. İşlevsel bütünleşmenin en belirgin örneklerinden biri aşağıdaki kavramlardan hangisi ile ifade edilebilir?

A. Meslekî iş bölümü	B. Orta sınıflaşma
C. Sosyal değişme	D. Ekonomik büyüme
7. Aşağıdaki niteliklerin hangisi, Atatürkçü düşüncede sosyal dayanışmanın özelliklerinden **değildir**?

A. Bireyci	B. Halkçı
C. Millî	D. İnsanî

8. Aşağıdakilerin hangisi sosyal çözülmenin sebeplerindendir?
A. Millî gelirin artması
B. Demokratik kurumlaşma yetersizliği
C. Okul sayısının çoğalması
D. Şehir sayısının artması
9. Millî birlik bilincinin zayıflaması, aşağıdakilerin hangisini engeller?
A. Millî gelirin artması
B. Toplumsal bütünleşmeyi
C. İş bölümünün gelişmesini
D. Sosyal hareketliliği
10. Aşağıdaki olayların hangisi Cumhuriyet döneminde, ekonomik alanda yapılan bir atılımdır?
A. Soyadı Kanunu
B. Harf İnkılâbı
C. Medenî Kanunun Kabulü
D. İktisat Kongresi
11. Toplumsal ögelerin değişme hızları birbirinden farklıdır. Bu yüzden belli bir zaman aralığında, bazı toplumsal ögeler hızla değişerek farklılaşırken bazı ögelerde çok az değişiklik görülür. Aşağıdaki durumlardan hangisi bu görüşle açıklanabilir?
A. Geleneksel ve çağdaş özelliklerin bir arada bulunması.
B. Toplumsal değişimin kararlı ve sürekli olması.
C. Toplumda olup bitene karşı duyarlılığın artması.
D. Kişisel ve yüzyüze ilişkilerin yaygınlaşması.
12. Aşağıdakilerden hangisi “toplumsal çözülme” kavramını açıklar?
A. Yerleşik kurallardan farklı, yeni kuralların oluşması.
B. Bireylerin gelir düzeyinin artması
C. Toplumsal kurallara karşı kayıtsızlığın yaygınlaşması
D. Farklı değerlere sahip bireylerin bir arada yaşaması.